

Katica Ivanišević

HRVATSKI DOSELJENICI U AMERICI – – PRVA KNJIŽEVNA JAVLJANJA

dr. Katica Ivanišević, Pedagoški fakultet, Rijeka, prethodno priopćenje, Ur.: 20. prosinca 1991.

UDK: 886.2(73)

Iseljavanje Hrvata u Ameriku počinje nakon 1800. godine. Točan broj prvih doseljenika ne može se ustanoviti budući da su došli iz Austro-Ugarske i često su bili registrirani kao Austrijanci ili Mađari. Računa se da je do prvog svjetskog rata u Ameriku doselilo 500.000 Hrvata.

Prva literarna javljanja nalazimo na stranicama vjerskih dokumenata, kalendara i godišnjaka. Važnu ulogu u životu i literarnom stvaralaštvu hrvatskih iseljenika imale su novine i časopisi koji su donosili prozne tekstove, anegdote i poeziju. Afirmirale su se i autobiografije koje su odražavale iskustvo svojih autora u dodiru s novom sredinom.

Danas se u Americi razvila bogata bilingvalna iseljenička literarna produkcija.

U vremenu u kojem se bilježi prvi veliki val emigracije iz Europe u Ameriku, odnosno između 1820. do 1914. godine Hrvatska je bila pod vlašću Austro-Ugarske Monarhije. Američka službena statistika bilježi 3,042.000 emigranata koji su iz ovih područja došli u Ameriku¹ ali se broj Hrvata ne može sa sigurnošću odrediti. Sve do 1910. godine mnogi Hrvati bili su registrirani kao Austrijanci ili Mađari. Ipak, nakon brojnih analiza došlo se do zaključka da je od prvog svjetskog rata oko 500.000 Hrvata emigriralo u Sjedinjene Američke Države.² Uspirkos činjenici da austro-ugarske vlasti nisu dozvoljavale iseljenje muškarcima iznad 15 godina života, sve više Hrvata ilegalno je napuštalo Hrvatsku bježeći od austro-ugarske presije i bijede u vlastitom domu i tražeći zaradu kako bi prehranili obitelj. Komisija za emigraciju u Zagrebu vodila je između dva rata statistiku o emigraciji, prema kojoj je u tom periodu emigriralo 108.000 Hrvata.³

Prvi Hrvati došli su u Ameriku u državu Kalifornija, nakon 1800. uglavnom iz Dalmacije kao mornari, kopači zlata i ribari putujući na jedrenjacima i oplovivši Rt Horn. Neki su se iskrcali na istočnoj obali Amerike i stizali u Kaliforniju preko New Yorka. Drugi su putovali u Kaliforniju iz New Orleansa kroz Texas, New Mexico i Arizonu. Prema popisu stanovništva u SAD 1860. godine u rudarskom predjelu Kalifornije bile su 174 osobe hrvatskog podrijetla.⁴

¹ Victor S. Mamatey, *The United States and East Central Europe 1914–1918*, Princeton 1957.

² Fedor Aranicki, *Naša migraciona statistika*, Zagreb 1929.

³ Josip Lakatoš, *Narodna statistika*, Zagreb 1914, str. 64.

⁴ Stephen Sestanovich, *Slavs in California*, Oakland, Cal. 1937.

Ali broj Hrvata je bio znatno veći, no zbog traganja za zlatom mnogi su bili raseljeni po planinama i nenaseljenim krajevima. U Kaliforniji su bili poznati pod imenom Slavonci.

U Louisianu Hrvati su stigli među prvim doseljenicima⁵ i upravo su oni osnovali velika uzgajališta školjaka i razgranali posao u tim predjelima. Također su osnovali i plantažu naranči i bili među prvima koji su iz narančača proizvodili vino. No, ovaj prvi val hrvatske emigracije prema Zapadu i Louisiani nije bio osobito znakovit po broju i zajednicama koje su ustanovili, niti je imao masovni karakter. Pred kraj prošloga stoljeća točnije od 1898. godine počinje masovno emigriranje Hrvata u Sjedinjene Američke Države, koje više nije upravljeno prema Zapadu, već prema Istoku, gdje su dolazile velike skupine emigranata.⁶ To je era takozvane »nove emigracije«. Prva luka emigrantskog vala prema novom svijetu bio je New York gdje je bio emigracijski ured, propusna vrata za Ameriku, odakle se onda kretalo prema industrijski razvijenijim državama: Pennsylvania, Ohaio, Illinois, Michigan i Indiana. Hrvati su odlazili i u druge američke države, ali u nešto manjem broju. Glavni val emigracije Hrvata bio je usmjeren prema industrijskim centrima željeza, aluminijske i elektro-strojarske industrije kao i prema ugljenokopima. Statistike pokazuju da je prije prvog svjetskog rata oko 120.000 Hrvata živjelo u Pittsburgu i njegovoj okolici.⁷ Bilo je također hrvatskih zajednica u Clevelandu, Chicagu, Detroitu i drugim mjestima Sjedinjenih Američkih Država.

Položaj prvih hrvatskih doseljenika u tim državama i gradovima bio je veoma nepovoljan. Radili su teške manualne radove 10 do 12 sati dnevno pod vrlo teškim uvjetima. U to vrijeme nije bilo radničkih sindikata koji bi zaštitili njihova prava i bili su prepušteni volji poslodavaca. Jedina mjesta gdje su se okupljali i družili bili su iseljenički klubovi, odnosno češće u »saloonima« i pansionima (boaranding houses). Te prve iseljeničke institucije odigrale su veoma važnu ulogu u životu hrvatskih iseljenika. Kako su prolazile godine i decenije, Hrvati su se postupno adaptirali na novi način života i poboljšali svoj ekonomski status. U vrijeme prvog svjetskog rata i nakon njega počeli su kupovati kuće za stanovanje, stvarati bratovštine a poglavito je Pittsburg postao jaki centar gdje je osnovana bratovština, dok se Chicago razvio u kulturni, društveni i politički centar Hrvat.⁸

Doseljeni Hrvati željeli su dovesti u Ameriku svoje supruge i zaručnice, no za to je bio potreban novac, pa su često dugo morali čekati i rezultat toga je bio da je u Americi bilo daleko više muškaraca nego žena.⁹ Vremenom se ovaj omjer promijenio u korist žena. Svjesni svojeg nesigurnog položaja u novoj sredini, Hrvati su ustanovili vlastita društva, bratovštine, koje su svojim članovima pružale pomoć u nevolji. One su prerasle u prvo veliko udruženje Hrvata i njihovo najveće dostignuće u tom periodu: 1894. godine osnovana je Hrvatska bratska zajednica u Pittsburgu. U New Orleansu je već 1857. godine osnovana Slovensko-Hrvatska bratovština (Slavonian – Ilirian Fraternity), a u Louisiani 1874. Ujedinjeni Slovenski sindikat (The United Slovenian Union). Vremenom su se manje hrvatske zajednice fuzionirale u sindikat (Union) stvorivši Hrvatski bratski sindikat (Croatian Fraternal Union) koji predstavlja najveću hrvatsku emigrantsku organizaciju u svijetu s oko 100.000 članova. Usporedno s ovim Sindikatom (CFU) aktivan je i Hrvatski katolički sindikat (Croatian Catholic Union) s oko 15.000 članova.¹⁰ Ove dvije organizacije odigrale su ogromnu ulogu u društvenom, političkom i kulturnom životu hrvatskih emigranata u SAD, koji su u početku bili uglavnom nekvalificirani radnici te su upravo unutar tih organizacija rješavali svoje probleme.

Hrvati su također izvršili pionirski rad i na polju kulturno-edukativnih aktivnosti. Iako su bili siromašni i nepoznati, oni su prenijeli hrvatsku kulturnu baštinu iz svojih sela u Ameriku. Veliki broj iseljeničkih novina, kalendara, knjižica, literarnih i znanstvenih radova, muzičara i drugih govori o kulturnoj aktivnosti Hrvata u Americi.

⁵ Ante Tresić-Pavičić, *Preko Atlantika do Pacifika – Život Hrvata u Sjevernoj Americi*, Zagreb 1907.

⁶ Ivan Lupis Vukić, *O iseljavanju našeg naroda u Ameriku*, Zadar 1910.

⁷ Stjepan Lojen, *Uspomene jednog iseljenika*, Zagreb 1963, str. 34.

⁸ George Prpich, *The Croatian Immigrants in America*, New York 1971.

⁹ Josip Lakatoš, *Narodna statistika*, Zagreb 1914, str. 65.

¹⁰ »Matica«, Zagreb 1974, str. 4.

O svojoj prisutnosti u američkom životu Hrvati su ostavili opsežnu dokumentaciju koja se poglavito odnosi na hrvatsko-američku književnu baštinu. U novu sredinu oni su ugradili duh vlastite kulture, pa možemo govoriti o presađivanju hrvatske kulture na američko tlo. Književnost kao bitan segment jedne kulture podložna je svim procesima vremena i prostora u kojem nastaje, pa su i ova prva književna javljanja odrazila život emigranata.

Prve književne pokušaje hrvatskih iseljenika nalazimo već u vjerskim dokumentima, kalendarima i godišnjacima. To su domoljubne pjesme, anegdote i pisma ispunjena snažnim emocijama koja obično govore o teškim ali i lijepim iskustvima u novoj sredini. Naročito valja naglasiti ulogu iseljeničkih novina koje su pomogle rasvijetliti i interpretirati Ameriku: njezine zakone i mogućnosti zaposlenja. Novine kao, *Croatian, Slavonian Harmony (Hrvatsko-Slavonska sloga)* osnovane 1884. godine, registrirale su sve bitne događaje i predstavljale samo srce iseljene Hrvatske. Prve hrvatske novine *Dalmatinska zora*, izašle su u San Franciscu 1892. godine. Novine *Danica* osnovali su Zdravko Mužina i Petar Pavlinac 1894. godine. Prve novine na Istočnoj obali bile su *Napredak* osnovane 1891. godine u Hobokenu. *Chicago*, što je osnovao Nikola Polić 1892. godine, bio je tipični iseljenički časopis koji je objavljivao priče iz američkog života, pratio političke događaje u domovini, i objavljivao anegdote i literarne tekstove. Većina novina je imala slab tisak i mnoštvo grešaka. Najčitanija publikacija bio je književni tjednik *Narodni list*, osnovan 1898. godine koji je obilno donosio prepričavanja, bio je potpuno neformalan i veoma razumljiv širokim slojevima neškoloranih iseljenika. Publikacija Hrvatske bratske zajednice *Zajedničar* prvi je put izašla 1904. godine. Ova je novina izdržala sve promjene i ostala najuspješnija publikacija do današnjih dana. Na svojim stranicama donosi prozne literarne radove, memoare, pisma, poeziju i drugo.

Isti doprinos afirmaciji književnih radova hrvatskih iseljenika kao i novine imali su i kalendari (almanasi ili kolendari) koji su prenosili tradiciju iz domovine gdje su u selima često bili jedina pristupačna publikacija. Donoseći narodnu poeziju ispjevanu u vječno prisutnom desetercu, ovi su kalendari prave antologije neprevedene »belles lettres«. Najstariji je Mužinov kalendar *Hrvatsko-Amerikanska Danica* za godinu 1895, a slijedio je Josipa Marohnića *Hrvatska Vila Kalendar* (1898).¹¹

Sljedeća književna vrsta koje se javlja bile su autobiografije koje su održavale iskustva svojih autora. Tako Anton Mezanović, sin muzičara iz San Francisca, u svojoj autobiografiji *Trailing Geronimo (Na tragu Geronimu, 1926)* priča o svojim avanturističkim iskustvima na Divljem Zapadu. Kao jedanaestogodišnji dječak pridružio se 1870. godine američkoj konjici i borio protiv Apača, a 1881. susreo se i s njihovim glasovitim poglavicom Geronimom. Knjiga sadrži fragmentarne tekstove i strukturalno je nedorađena, ali je veoma vrijedan dokument ne samo u svezi prikazivanja borbe s Indijancima i osvajanja prostranstva Zapada, već zbog uzlaženja u psihologiju likova, a Mezanović se predstavio kao Južni Slaven, kao indijanski lovac, kao nemirni, nomadski američki graničar. Mezanović je opisao i svoje lutanje i mijenjanje profesija: od vlasnika saluna, kauboja, glumca do književnika.

U Americi se danas razvila bogata iseljenička literarna produkcija, koja s jedne strane slijedi suvremene literarne tijekove, dok je s druge strane čvrsto vezana uz tradicionalnu nacionalnu kulturnu baštinu. Svojim bilingvizmom povezala je prošlost i budućnost, stari kraj i novi realitet, tradiciju i avangardu, ali istovremeno se dokazala i kao snažni pokazatelj hrvatskog nacionalnog bića.

¹¹ Edward Hković, *Thre South Slavic – American Literatures*, New York 1987, str. 273.

SUMMARY

*Katica Ivanišević***THE CROATIAN IMMIGRANTS IN AMERICA
– THE FIRST LITERARY APPEARANCES**

The Croatian emigration to America begins after 1800. It is not possible to establish the exact number of the first immigrants to America because they came from Austria–Hungary and they were often registered as Austrians or Hungarians. The estimation is that about 500,000 Croats came to America before World War I.

The first literary appearances may be found in various religious documents, calendars, and year–books. A very important role in the life and literary production of Croatian emigrants played newspapers and journals publishing prose text, anecdotes and poetry. Autobiographies were also important as they reflected their authors' experiences in the new environment.

A very rich bilingual literary emigrant production has developed in America.